

»Johtuen» ja »riippuen»

Pakinaa eräistä muodikkaista kielivirheistä

Mitä arvelisitte, jos yleisradiomme tors- tai-illan lastentunnin satunäytelmässä joku lapsi puhuisi tähän tapaan: *Ollessani äsken tuolla metsässä minä pelkäsin hirveästi?* Luulenpa myöntävänne, että tuollainen lause ei olisi oikein luonteva lapsen suussa. Normaali lapsi ei vapaasti puhuessaan varmaankaan koskaan sanoisi: *»ollessani metsässä»*, vaan hän ilmaisisi saman ajatuksen näin: *»Kun minä olin metsässä»*. Väittäisinkin, että koska satunäytelmässäkin t a r k o i t u s on pyrkiä mahdollisimman luontevaan vuorokeskusteluun, niin sellainen satunäytelmän kirjoittaja tai suomentaja, joka panee lapsen sanomaan *»ollessani metsässä»*, tekee suorastaan tyylivirheen.

Mutta voimme mennä vielä pitemmälle-

kin ja väittää, että tuo *ollessani*-sanonta ei olisi oikein paikallaan aikuisenkaan suussa, jos mieli hänen käytellä luontevaa puhekieltä. Olenkin melkein varma siitä, että suosittu *»Suomisen perheen»* keskusteluista ei mikään tuommainen *»vierestä laulaminen»* olekaan särähtänyt kuulijoiden korvaan, sillä Tuttu Pariston ihailtaviin kykyihin näkyy kuuluvan juuri nykysuomen puhekielen herkkä hallitseminen.

Voimmekin jo kysyä: mistä tässä oikeastaan on puhe? Mikä on tuollainen selvä suomen sanonta *ollessani*, joka ei muka kelpaa käytettäväksi missä yhteydessä tahansa?

Jokainen äidinkielemme koulukielioppiin tutustunut tietää, että se kuuluu ns. lauseen-

vastikkeisiin. Tuo nimihän on annettu eräille sellaisille mm. infinitiivien ja partiisiippien avulla muodostuville rakenteille, jotka vastaavat ns. täydellistä sivulauseetta. Lauseenvastike »ollessani metsässä» vastaa siis, kuten jo tuli sanotuksi, sivulauseetta »kun olin metsässä». Samoin — ottaakseni muutaman lisäesimerkin — lauseenvastike »kotiin päästyä» vastaa sivulauseetta »kun päästiin (tai: »päästään» tai: »oli päästy») kotiin»; virkkeessä »Luulin tietäväsi» jälkimmäinen sana »tietäväsi» muodostaa lauseenvastikkeen, joka korvaa sivulauseetta »että tiedät» (tai: »että tietäisit»); sananlaskussa »Saadaksen susi ulvoo» tuo »saadaksen» vastaa sivulauseetta »jotta saisi» ja on sen vuoksi lauseenvastike. Jne.

Lauseenvastikkeita on olemassa muissakin kielissä, esim. ruotsissa, saksassa ja ranskassa. Suomessa niitä on suhteellisen runsaasti — jopa seitsemää tai kahdeksaa lajia —, ja ranskalainen kielemme tutkija prof. Auriélien Sauvageot pitää niitä syystä suomen lauseopille erityisen luonteenomaisina. Hän katsoo suomen niiden käytössä suuresti muistuttavan antiikin kieliä latinaa ja etenkin kreikkaa, joissa niinkään suosittiin lauseenvastikkeita enemmän kuin yleensä nykyisissä länsimaiden kielissä.

Asian laita on kuitenkin niin, että lauseenvastikkeet ovat nykyisin puhekieleessämme paljon harvinaisempia kuin kirjakielissä, ja juuri tästä seikasta johtuu, että eräät lauseenvastikkeet (eivät suinkaan kaikki) puhekielessä käytettyinä ikäänkuin »maistuvat paperilta» ja sen vuoksi joskus suorastaan häiritsevät nykyistä kielivaistoamme. Tämä seikka siis selittää senkin, miksi alussa mainitsemani esimerkkivirke »Ollessani äsken metsässä» jne. oudoksuttaisi meitä, jos kuulisimme sen luontevaksi puhekieleksi tarkoitettuna esityksestä.

Tästä asiasta ovat jo kauan olleet selvillä hyvät suomen kielen käyttäjät, vaikka siitä kai harvoin puhutaan esim. kouluopetuksessa (jo siitä yksinkertaisesta syystä, että ei ole vielä olemassa mitään suomen tyyli-

opin oppikirjaa, jossa asia olisi selvitettyinä). Joskus on menty jopa liian pitkälle ja summamutikassa vainottu lauseenvastikkeita tavallisessa kirjakielen normaaliproosassakin, koska on arveltu niiden kerta kaikkiaan edustavan vain juhlavimpaan viralliseen yms. kielenkäyttöön kuuluvaa tärkeän-kankeata tyyliä. Niinpä eräs aikanaan hyvin tunnettu etevä tiedemiehemme oli jo pari vuosikymmentä sitten antanut käskyn, että hänen vastuullaan julkaistavassa suuressa kokoomateoksessa, jossa oli kymmeniä kirjoittajia, oli lauseenvastikkeet muutta mutkitta jo käsikirjoitusasteella vaihdettava vastaaviksi sivulauseiksi. Niinpä eräs teoksen avustaja oli kirjoittanut näin: »Keckmanin ollessa esimiehenä julkaisi E. A. Ingman 1832 suomennoksen Homeroksen ensimmäisestä rapsodiasta» (puhe oli silloisesta yliopistollisesta tavasta julkaista muitakin kuin tohtorin-»väitöskirjoja» jonnekin yliopistonopettajan toimiessa teoksen tarkastajana ja ikäänkuin takaaajana). Mutta kun kirjoitus ilmestyi painettuna, niin tuo virke kuuluikin näin: »Kun Keckman oli esimiehenä, julkaisi E. A. Ingman 1823 suomennoksen» jne. *Ollessa* -rakenteen korjaaminen *kun* -lauseeksi oli tietenkin tässä tapauksessa erehdys. Sanonta »Kun Keckman oli esimiehenä» tarkoittaisi ymmärrettävästi jotain semmoista kuin »Siihen aikaan jolloin Keckman oli esimiehenä», mutta kun puheenaoleva esimiehyys rajoittui juuri tuohon kertaan, jolloin Ingman julkaisi teoksensa, ei *kun* -lause ilmaisekaan samaa ajatusvivahdusta kuin lauseenvastike »ollessa esimiehenä», joka kiinteämmin kuin sivulause liittyy hallitsevaan lauseeseen »julkaisi E. A. Ingman» jne. Lauseenvastikkeen vaihtaminen sivulauseeseen oli tuossa tapauksessa yhtä väärin, kuin jos virke »He söivät ateriansa syvän äännettömyyden valitessa» muutettaisiin asuun: »He söivät ateriansa, kun syvä äännettömyys vallitsi», jossa jälkimmäisessä tapauksessa äännettömyys olisi ikäänkuin jotain noista aterioitsijoista erillään olevaa.

Havaitsemme siis, että lauseenvastik-

keita ei aina ole edes mahdollista korvata aivan sama-ajatuksisella sivulauseella, saati että sivulause aina olisi lauseenvastiketta parempi. Syventymättä tässä yhteydessä asiaan enemmän kuin vain syytä todeta, että lauseenvastikkeet ovat myös puhekielessä tietyissä tapauksissa tarpeellisia ja että kirjoitetussa kielessä — ja nimenomaan siinä — niitä voidaan viljellä harkinnan mukaan runsaastikin suureksi eduksi tyylin ilmeikkyydelle ja notkeudelle. Ylimalkainen lauseenvastikkeiden tuomitseminen ei ole paikallaan sen paremmin kuin niiden huoleton käyttäminenäkään missä tyylilajissa tahansa.

On kuitenkin yksi tapa lauseenvastikkeiden käyttöä, joka on tullut suorastaan muotiin sekä kirjakielessä että omituisen yleisesti myös puhekielessä, esim. radiossa esiinnyttäessä, ja joka olisi kuin olisikin tuomitava. Tarkoitin sellaista lauseenvastiketta, joka sisältyy esim. lauseeseen: *Sateista johtuen voimapula on helpottunut* — tyypillinen sanomalehtiemme otsikko viime kuukausilta. Tässä virkkeessä muodostavat siis lauseenvastikkeen sanat *sateista johtuen*.

Katsotaanpa, mitä sivulauseita tämän tyyppiset lauseenvastikkeet kielessämme edustavat.

»Kipaten kiltaan mennään, kontaten koitiin tullaan.» Tässä tutussa sananlaskussa tarkoittavat lauseenvastikkeet *kipaten, kontaten* tietysti jotain sen tapaista kuin sivulauseet »siten että kipataan», »siten että kontataan». Ne ilmaisevat siis, kuten Setälän kielioppi selittää, *hallitsevan lauseen tekemisen tapaa*, tässä tapauksessa niin ollen menemisen ja tulemisen tapaa. Samoin virkkeessä »Ei uni maaten loppu» lauseenvastike *maaten* voidaan »purkaa auki» sivulauseeksi »siten että maataan». Otto Mannisen kääntämässä Homeroksen säkeessä vaunuhevosta: »Päivän pitkän juoksivat noin tutisuttaen iestään» lauseenvastike *tutisuttaen iestään* merkitsee samaa kuin »siten että tutisuttivat». Sellaisessa virkkeessä taas kuin »Johtuen hyttysenpuremasta malaria-

kuume on yleinen soisilla seuduilla» lauseenvastike *johtuen hyttysenpuremasta* tarkoittaa samaa kuin sivulause »koska se johtuu hyttysenpuremasta» tai sivulause »se kun johtuu hyttysenpuremasta». Jne.

Tässä valossa virke »Sateista johtuen voimapula on helpottunut» ei voi tarkoittaa muuta kuin 'Sateista johtuvana voimapula on helpottunut' eli siis 'Voimapula on helpottunut, koska se johtuu sateista', mikä tietysti on järjetöntä eikä suinkaan vastaa asianomaisen sanomalehtimiehen ajatusta, että voimapula on helpottunut *sateiden takia*. Virhe on siis siinä, että sinänsä oikea, johonkin toiseen yhteyteen hyvinkin sopiva *johtuen*-infinitiivin avulla muodostettu lauseenvastike on väärällä tavalla yhdistetty varsinaiseen lauseeseen. On hämmästyttävää, että melkein aina, kun nykyisin julkaisuudessa näkee tai kuulee sanan *johtuen*, kysymyksessä on juuri tuollainen vastoin kielemme luonnetta rakennettu lauseopillinen kömpelyys. Mainitsen muutamia julkaisuudesta poimittuja lisäesimerkkejä.

»Materiaalin puutteesta johtuen taulukko perustuu vain vuosina 1851—57 oppiin tulleisiin.» Kirjoittajan tarkoitus on ollut sanoa, että materiaalin puutteen *vuoksi* taulukko perustuu vain noiden harvojen vuosien ainekseen. Mutta hän on tahtomattaan tullut väittäneeksi, että taulukko *johtuu* materiaalin puutteesta, mikä tietysti on täyttä järjettömyyttä.

Eräässä sosiologisessa tutkielmassa sanotaan: »Tuskin voidaan ajatella, että näille aloille antautuneille tarjoutui ansiomahdollisuuksia Suomessa kysynnän pienuudesta johtuen». Kun kirjoittajan tarkoituksena ei tietenkään ole ollut väittää, että ansiomahdollisuudet johtuivat kysynnän pienuudesta, hänen olisi ollut syytä sanoakin selvästi esim. näin: Tuskin voidaan ajatella — kysyntä kun oli pientä —, että näille aloille antautuneille tarjoutuisi ansiomahdollisuuksia Suomessa.

Kuten olemme huomanneet, tuollainen loogillisesti harhaanviepä *johtuen* voidaan

usein yksinkertaisesti vaihtaa sanaan *tähden, vuoksi, takia*, jolloin virkkeen rakenne korjautuu ja ajatus tulee selvästi ilmaistuksi. Toisinaan taas oikaisu on suoritettava muutamalla *johtuen* -lauseenvastike joksikin varsinaiseksi lauseeksi. Ajatelkaamme vielä esim. seuraavaa virkettä: »Millään etnologian alalla eivät teoriat ole yhtä nopeasti seuranneet toisiaan, sillä asian luonteesta johtuen ei ainoatakaan niistä voida sitovasti todistaa oikeaksi». Tästä virheellisestä *johtuen* -rakenteesta päästäisiin sanomalla esim. näin: . . . sillä *asian luonteesta johtuu, että* ainoatakaan niistä ei voida sitovasti todistaa oikeaksi. Radiosta kuulin äskettäin tämän virkkeen: »Naisia ei kursseille oteta, johtuen tämä siitä, että naistyövoimasta ei tällä alalla ole puutetta». Tässä virkkeessä saadaan parannus aikaan sanomalla esim.: Naisia kursseille ei oteta, *mikä johtuu siitä, että* jne.

Niille, joiden kielikorva ei tässä kohden ole tarpeeksi herkkä erottamaan hyvää ja huonoa lauseenvastikkeen käyttöä, voidaan antaa seuraava käytännöllinen neuvo. Kun tekee mielenne jossain virkkeessä käyttää *johtuen* -sanaa, ajatelkaa ensin, eikö koko sanaa *johtuen* voida siinä yhteydessä korvata sanalla *johdosta, takia, vuoksi* tai *tähden*. Tällaiset yksinkertaiset sanat eivät tosin ole yhtä hienon muodikkaita kuin »johtuen», mutta niiden etuna on selvyys ja virheettömyys.

Toinen lauseenvastikesanonta, joka yhtä usein kuin »johtuen» esiintyy nykykielessä virheellisesti muuhun virkkeeseen asennettuna, on *riippuen*. Tuhkatiheään näkee esim. kauppiaiden mainoksissa seuraavan tapaisen ilmauksen: »Myymme erinomaisia kankaita 1500—200 mk metri laadusta riippuen». Tämä tarkoittaisi suomen kielien ikivanhan lauseopin mukaan sitä, että *m y y j ä t r i i p p u i v a t* laadusta eikä hinta. Muukalaisvoittoinen kielimuoti vaa-

tii kuitenkin ymmärtämään tuon ilmoituksen näin: Myymme erinomaisia kankaita 1500—2000 mk metri *laadun mukaan*. Virheetöntä olisi tietysti sanoa myös esim. näin: Myymme e. k., *hinta laadusta riippuen* 1500—2000 mk metri.

Luin äskettäin tällaisen virkkeen: »Vastustajasta ja tilanteesta riippuen Macchiavellista tuli milloin jesuiittojen neuvosmies, milloin protestanttinen kerettiläinen». Koska kysymys ei ollut siitä, että Macchiavelli olisi riippunut jostakin, vaan siitä, että M:n leimaaminen milloin siksi milloin täksi riippui vastustajasta ja tilanteesta, olisi selkeällä ja yksinkertaisella suomen kielellä sanottavakin esim. näin: *Vastustajaa ja tilannetta myöten* M:sta tuli milloin jesuiittojen neuvosmies, milloin protestanttinen kerettiläinen. — Eräässä viime vuonna ilmestyneessä arvokkaassa suomennosteoksessa on tällainen kohta: »Samoja laitoksia pidettiin suoranaishin vastakohtina riippuen siitä, kumpaan . . . uskuntaryhmään ne kuuluivat». Tässäkään eivät tietysti »pitäjät» riippuneet, vaan *p i t ä m i n e n* riippui, joten olisi ollut selvempää sanoa: Samoja laitoksia pidettiin suoranaishin vastakohtina *sen mukaan, kumpaan . . . uskuntaryhmään ne kuuluivat*.

Huomaamme siis, että väärin virkkeeseensä yhdistetty »riippuen» -lauseenvastike voidaan yleensä korjata virheettömäksi vaihtamalla sanonta (siitä ja siitä) *riippuen* sanonnaksi (sen) *mukaan* tai (sitä) *myöten*.

Eteläpohjalainen sananparsi väittää ilkkurisesti, että »on herempää, kun hiukan onnahtaa», vaikka ontumaton kävely tietysti olisikin luonnon mukaista. Muoti on muotia silloinkin, kun se on järjetöntä. Kestää varmaan aikansa, ennen kuin herhahtavat *johtuen* ja *riippuen* -sanonnatkin menevät pois muodista. On näet kerta kaikkiaan herempää, kun hiukan onnahtaa.

LAURI HAKULINEN